

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЖИТТЯ В ДІАЛОЗІ

У статті розкрито показано життєву позицію В. Сухомлинського. Автор довів, що принцип діалогу став для педагога універсальним способом мислення.

This article series shows life position V. Suhomlinskogo. The author proved that the principle of dialogue for a teacher universal way of thinking.

Зрозуміти, хоч би у першому наближенні, світосприйняття В.Сухомлинського, спосіб осягнення ним світу людей і світу речей видається надзвичайно важливим теоретичним завданням. Така наукова рефлексія необхідна як з огляду на подальше творення педагогіки виховання, так і для відпрацювання по-справжньому інноваційних виховуючих технологій. Ця домінуюча освітня проблема повставала і перед великим педагогом, і він доклав до неї максимум своєї творчості, свого розуму й душі, щоб полегшити наші сучасні пошуки у цьому напрямі.

Аналізуючи твори В.Сухомлинського, можна з впевненістю констатувати, що його причетність до світу, перш за все до життя людини, була вражаючою, такою, що забирала всю його душу, сповнену глибокими переживаннями. Часто ця причетність її спустошувала, але у постійних людських контактах знову наповнювалась добром і благородством, що не знало меж. Постійний діалог був життєвим кредом В.Сухомлинського: без нього він не уявляв свого професійного призначення, свого безкорисливого служіння дітям і дорослим.

Та й через призму близьких йому людей, за яких він ніс важку відповідальність, В.Сухомлинський вибудовував й власне ставлення до суспільства: радів за його успіхи, обурювався за його негативні сторони, породжені морально недостойними діями деяких його членів.

Емпатійність В.Сухомлинського, як ми тепер говоримо, була основним показником ставлення до людини; чуже горе не було для нього відчуженим явищем, воно входило у його внутрішній світ, ставало власним. Але цим не обмежувалось; горе виявлялось поштовхом до допомоги – моральної чи матеріальної. Хто ж допоможе людині, як не я? Таку духовну позицію залишив нам В.Сухомлинський, і вона простежується у його листуванні, фундаментальних працях та практичній виховній роботі. Тож не випадково, що якраз цю позицію він ставив у центр ціннісної структури підростаючої особистості і докладав багато зусиль, щоб вона стала реально діючим мотивом у вчинках, поведінці та діяльності вихованця.

Принцип діалогу, таким чином, став для В.Сухомлинського центром власної внутрішньої лабораторії, універсальним способом мислення і в царині педагогічного пізнання, і в царині соціально-духовної комунікації.

У контексті його педагогічної творчості діалог як форма діалектичного осягнення різноманітних проблем об'єктивувався у розмірковуючому мисленні, за якого ставало можливим відкривати складні й приховані від живого споглядання закономірності, що пояснювали відносини гармонії у будь-якому пізнавальному об'єкті.

З огляду на це В.Сухомлинський, відстоюючи гуманістичну діалектику, ніколи не пропонував так званого ізолюючого радикалізму, тобто викорінення певного елемента тієї чи іншої системи. Так, його хвилювала проблема знаходження гармонії батьківської любові, ласки і вимогливості. Адже часто батьки обмежуються щодо своєї дитини любов'ю і ласкою, нехтуючи вимогливістю. Однак така автономна любов (а вона часто буває сліпою) може призвести до небажаних розвивально-виховних наслідків. У роботах В.Сухомлинського ми знаходимо дієві методичні поради щодо виховання у дитини цих духовно-моральних якостей у їх єдності, у постійних переходах однієї в іншу. Тут діяло золоте педагогічне правило: подібне виховується подібним – любов любов'ю, вимогливість вимогливістю.

Гуманістична діалектика, якої не можливо цілеспрямовано навчитися у інших, але яка приходить до людини через постійні важкі акти глибинного осмислення світу і самого себе, призводить до філософського рівня світорозуміння. Такий пізнавальний масштаб був притаманний В.Сухомлинському. Його філософська інтуїція як результат відповідного творчого мислення була бездоганною. І це не перебільшення. Так, академічні філософи прагнули пояснити – який внутрішній механізм забезпечує життєву інтенцію людини, її непристосовницьку активність, яка й визначає безкінечність її розвитку як особистості. У цьому зв'язку Бергсон вводить поняття „життєве поривання” як всеохоплюючу рушійну силу, що задає розвивальний вектор існування людини. Звичайно, що ця філософсько-екзистенційна ідея не була відома В.Сухомлинському. Незважаючи на це, він, по-перше, вичленяє у житті основне устремління людини – прагнення культурного продовження себе в людському роді як найвищий сенс життя. По-друге, на основі саме такого призначення людини В.Сухомлинський веде мову про моральне поривання, яке має піднятися до поривання духовного. На нашу думку, це справжня метастратегія у вирішенні сучасних виховних проблем, які різко ускладнилися на початку двадцять першого сторіччя.

Проблемно-діалогічне пізнання було повністю перенесене В.Сухомлинським на найскладнішу і чуттєво-тонку моральну сферу особистості. Такий спосіб пізнання змушував його розглядати всі душевні утворення дихотомічно у протилежностях. Зауважимо, що самотійно віднайти ті чи інші духовно-моральні протилежності вихованцеві важко, а інколи й для педагога це виступає певною проблемою. При цьому істотне значення у цьому плані має глибина диференційованості особистісних утворень у контексті протилежностей. Адже пізнавальна поверховість безпосередньо відбивається на ефективності виховних впливів педагога.

Духовно-моральний глосарій В.Сухомлинського змістовно багатий, достатній для конструювання системи моральних завдань, для спільного вирішення їх вихователем і вихованцями. Наведемо основні, базові духовно-моральні протилежності, використовувані павлівським педагогом: правда і брехня, честь і безчестя, справедливість і несправедливість, прямодушність і підступність, обов'язок і безвідповідальність, чуйність і безсердечність, моральна доблесть і мерзота, гордість і ганьба, мужність і боягузтво, щедрість і жадність, користолобство і безкорисливість, великодушність і дрібне тиранство, свобода і свавілля, краса і потворність. Якраз у цих рамкових морально-духовних категоріях В.Сухомлинський радив педагогам осмислювати людське добро і зло та вводити все це у почуттєвий досвід вихованців.

У діалектичному ключі В.Сухомлинський вирішує й проблему переживань, які складають психологічне підґрунтя цінностей підростаючої особистості. Річ у тім, що традиційні виховні методики рекомендують вихователю слідкувати за перебігом емоцій вихованця і за потреби вчасно здійснювати стосовно їх профілактико-корекційну роботу. Натомість у В.Сухомлинського акцент робиться на культивуванні Ми-переживань, за яких у вихователя і вихованця виникає емоційна цілісність, гармонійна за своєю природою. Це своєрідне душевне злиття, яке призводить до обопільного особистісного вдосконалення. Описане нами Ми-переживання вперше виникає у дитини в актах допомоги старшим. Важливо, щоб дорослі не перешкоджали дитині у її добродійних намірах, а, навпаки, ставилися до допомоги дитини як до дуже серйозної справи. Тож перспективно важливо, наголошує В.Сухомлинський, щоб у дитини першими були сформовані емоційно збагачені судження типу: ми працюємо, ми зайняті справою, нам важко, ми стомилися, ми відпочиваємо.

Ідея діалогізму стосовно розвитку особистості практично реалізувалася В.Сухомлинським у формі плачущого виховання, де не руйнується, а оберігається самотність дитини. З огляду на це, виховний процес він розглядав як допомогу, дотик до дитячої душі. Педагог за такого підходу, зберігаючи внутрішню суб'єктивну цілісність, вихованця лише стимулював його до вільних дій з духовно-морального самовдосконалення. І

лише за значних душевних вад наставник одержував право діяти всупереч недоторканності підростаючої особистості.

Діапазон мислення В.Сухомлинського дозволив йому стати непересічним вихователем. У цій добротворчій місії він орієнтувався на глибоке усвідомлення, що виховання – велике і важке діяння, щаслива і болісно складна праця, яка народжує Людину. Тому він закликав, щоб кожен педагог був професійно і морально підготовлений до цього великого акту людського служіння.

УДК 37.01

С.Г. Мельничук, А.Б. Іванко

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕВОЛЮЦІЮ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкрито складний шлях еволюції наукових поглядів Василя Сухомлинського через аналіз його педагогічної спадщини.

The article disclosed a complicated path of evolution of scientific views Vasilja Suhomlinskogo through analysis of its educational heritage.

Попри наявність грандіозної кількості статей, дисертацій, монографічних досліджень, присвячених аналізу різноманітних аспектів педагогічної системи В.О.Сухомлинського, як в Україні, так і в зарубіжжі, проблема аналізу еволюції суспільно-політичних та педагогічних поглядів видатного українського педагога залишається актуальною. На наш погляд, з найбільшою глибиною її висвітлює академік О.В.Сухомлинська у своїх публікаціях останніх років [23; 24; 26]. Важливі думки з цього приводу знаходимо у працях О.Я.Савченко, Б.М.Ступарика, С.Л.Соловейчика, В.Г.Кузя. Однак, є всі підстави стверджувати, що цілковиту рацію мав О.О.Домаранський – тодішній начальник управління освіти і науки Кіровоградської облдержадміністрації, який у 1999 р., вітаючи учасників Міжнародної науково-практичної конференції та 5-х Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський і сучасність», зокрема, підкреслив: «Ми сьогодні говоримо про «шестидесятництво» в літературі, мистецтві, в політиці, але «шестидесятництво» в українській педагогіці поки що – TERA INKOGNITA» [16: 19].

В.О.Сухомлинський був породженням свого часу. Підлітком селянський син власними очима бачив жахи насильницької колективізації, голодомору 1932-1933 рр., йому виповнилось 19 в рік початку «великого терору». Потім була війна, яка залишила глибокі рани в його тілі і в душі. Важкі повоєнні роки. А далі – смерть «вождя всіх народів» і початок нехай навіть половинчастої, непослідовної десталінізації в країні, де особливе значення мав 1956 рік. О.В.Сухомлинська зазначає: «Педагогічну (практичну і наукову) діяльність Василь Олександрович почав наприкінці 40-х. Спершу діяв за суворими законами авторитарної парадигми. Вірив у комуністичні ідеали. На початку 50-х розчарувався. А в другій половині 60-х він узагалі відмежовується від офіційної педагогіки і пише твори, які різко суперечать їй» [14: 16].

В складних умовах повоєнної радянської дійсності, в умовах монопартійного й моноідеологічного суспільства українські педагоги не могли займатися розробкою теорії національної освіти і виховання, адже педагогічна наука служила тим виховним завданням, які ставила правляча партія і держава. Але і в цих непростих умовах, як підкреслює Б.М.Ступа рик, «при зовнішньому інтернаціоналізмі українська педагогіка не втратила своєї внутрішньої сутності як науки, що обґрунтовує виховання для майбутнього, опираючись на історію народу, його традиції, культуру.